

hivatalos iratok, jelentések, ismeretlen Kossuth-beszédek kerültek elő a levéltárakból, segítségével nemcsak az eszmék alakulása rajzolható meg pontosan, hanem sikerült tisztázni a Kossuth-életrajz sokat vitatott mozzanatát, az állítólagos sikkasztási ügyet is. A végső következtést is újonnan felfedezett iratra támaszkodva fejtette ki a szerző. A vallásszabadságról írt munka fennmaradt töredékében Kossuth már megfogalmazza a „polgári átalakulás ideológiájának” legfontosabb gondolatait, erre az eszmei alapra épül későbbi tevékenysége, tovább csak a forradalom időszakában lép, az útkeresés, az elvek kialakulásának időszaka tehát ekkor, 1833-ban lezárul.

A tanulmány különös érdeme, hogy képet nyújt a haladó ellenzék országos erősödéséről, Kossuth működését az ellenzéki mozgalom eleven közegében ismerteti, s így nézeteinek alakulását a haladók táborának elveihez mérhetjük.

Kovács Magda

Juhász Géza: Papp Dániel. Egy kimaradt fejezet a magyar irodalom történetéből. Novi Sad, 1965. Fórum Könyvk. 167 l.

Üdvözzük Juhász Géza könyvét, amely több új kiadvánnyal együtt (Sinkó Ervin tanulmányai, Bori Imre és Szeli István kismonográfiái) a jugoszláviai magyar irodalomtörténetírás szervezeten nemrég elindult, ám máris derekas eredményeket elérő munkásságát bizonyítja.

Juhász Géza higgadt, jól áttekinthető szerkezetben foglalja össze és rostálja meg az irodalomtörténetírás s a kortársi kritika eddig ugyancsak szétszórt megállapításait az egykori Dél-magyarország úttörő ábrázolójáról. Egy-egy esetvonalal több ponton is módosítja az eddigi arcképet, újat adó megfigyelései mégis három, jól látható fókusz köré gyűlnek össze: 1. A korai életszakasz története. 2. Papp Dániel s a szülőföld élete, nemzetiségei. 3. Világirodalmi ihletők, minták. Fejtegetései alapján igen valószínűnek kell tekintenünk, hogy az író 1868-ban született, apja után görögkeletinek keresztelték, s apja magyar—szerb keveréknek számított. Így megoldódik az ortodox egyházi életben való rendkívüli jártasságának titka is: élményeit egy óhitű kolostorban papnövendék-ként szerezte, de már ezelőtt megbarátkozott az irogatással, amiről Juhász Gézától most frissen fölfedezett 1884-es, 85-ös zsengei tanúskodnak. A dolgozat a regionalizmus jegyeit is kimutatja az életműben, s tisztázza, Papp Dániel szándékos helyrajzi elnagyoltságai ellenére is határozottabban, tudatosabban a Bácska meg a Bánát írója, mint kortársai, utódai közül bárki. A hajdani zombori diák

novelláiból mindig kiolvasható a szerbek és bunyevácok iránti meleg rokonszenv, ám hírlapi cikkeiből világosan kitűnik a nacionalista magyar művelődési politikához hűsége is. A hatások fölfejtése során Juhász jó érvekkel erősíti a Daudet-tól való inspiráció egy évtizeddel korábban megpendített gondolatát, bizonyítja a *A rátótiak* meg a *Tarascóni Tartarin* párhuzamosságait.

Ezt a már régen időszerű, hasznos tanulmányt mégis egyfajta hiányérzéssel tesszük le. Nem látjuk elég világosan íróink helyét a századforduló és az induló Nyugat alkotói között, mert az összehasonlítások nem elég mélyek, s a kelleténél kevesebb személyre korlátozódnak. Juhász Géza főként Mikszáthtal, Tömörkénnyel veti össze Papp Dánielt, Bródy, Thúry neve inkább csak olyan vonatkozásban kerül elő, hogy tematikájuk nagyvárosibb, modernebb, szociális állásfoglalásuk demokratikusabb, lázadóbb az övénel. Ennyit mondani azonban ma már kevés. Teljes írói egyéniségét, valamennyi stílussajátságát kell figyelembe venni, s elhelyezni a századforduló galériájában, kiterjesztve a vizsgáldást más városi, modernebb írókra (Ambrus, Lovik, Petelei), kihúzva a szálat a Nyugatig. (Szini Gyula, Török Gyula.)

Merészség lenne előlegezni az elvégzendő kutatást, de nem kétséges, hogy Ambrussal, Bródyval elsősorban a szecessziós vonások kötik össze. Szecessziós a mese-és parabolaforma iránti érdeklődése, hajlama a játékosan zenei, archaizmusokban bújocszkázó nyelvre, s ugyancsak a szecesszióra vallanak képzőművészeti ízü metaforái. Papp ugyanakkor egy fontos aspektusban eléggé magányos is: minden líraisága ellenére sem olvad annyira bele hőseibe, mint számos kollégája (pl. Petelei), Valamelyes távolságot mindig tart, s ezt a „három lépést” néha ironiával vagy groteszk, elidegenítő apróságok fölemlegetésével teszi nyomatékosá. (pl. *Az utolsó szerelem*.) Másfelől az előadói szenvtelenség sem eszménye, novelláit nem akarja kiragadott életdaraboknak feltüntetni, keretüket, a kompozíciós eljárások közti inyenc válogatását nem kívánja háttérbe szorítani. Anekdotikus novelláit hol egy, a témától távolálló rövid anekdotával kezdi — s ez még mikszáthos is lehetne — hol hangulatfoszlánnyal, adomákat intellektuális tanulságba hajlít át, vagy épp borzongató szimbólumot nőttet ki belőlük. (*A nagy Jakob*.) Játékosága, stilizáltsága mégsem oly erős, mint olykor Ambrus Zoltáné vagy épp a következő évtized „ködlovagjaié” (Csáth, Szini, Szomor): sem az álmodozás, sem a szómámor nem távolíthatja el igen messzire a mindennapok világától. Igaza van Diószegi Andrásnak: Papp Dánielben nagy elindulás jelentkezett „az objektív szatíra” felé, ugyanakkor azonban „mestere a drámai telítettségű konfliktusok

szublimálásának . . . az elzsongításnak". Drámaian azonban fölülre ritkán szemlélte az életet: akkor már nem érthetünk egyet Diószegivel, amikor a Papp művészetében feltörő anarchista diákkori élményeket hangsúlyozza.

Mégis, ez az erős túlzás legalább ráirányítja a figyelmet írónk nyugtalan, modern, egyáltalán nem hagyományosan liberális voltára. Juhász Géza ellenben nagyon is ingadozik a publicista megítélésében: hol széleslátókörű újságírónak rajzolja (137.), hol mindössze a polgárosodó köznemesség óvatossága ellenzékiességéhez kapcsolja. Ez utóbbi véleménye nemcsak téves, módszertanilag is hibás alapon jött létre: elsősorban a napi politikai állásfoglalásokra, kivált a nemzeti és nemzetiségi kérdésre vonatkozó nyilatkozataira épül. Csakhogy a féllenzeki közhelyeket mondó vezércikkiről mellett ott van A Hét meg az Új Magyar Szemle munkatársa, aki a vagyonszerzés erkölcsstelenségéről s az esküdt-székek jogosságáról cikkezik, szembefordul a magántisztviselőknél zsarnokoskodó főnőkkel, Ignótus szintjén ismeri a nemzetközi szociáldemokrata csoportosulásokat és a reformista irányokat (pl. a georgeizmust). Csak részben kapcsolható tehát a hírlapíró Papp Dániel az uralkodó körök liberálisabb szárnyához: engedményeket tesz nekik, ámde kiolthatatlanul élnek benne a polgári radikalizmus felé tartó törekvések.

Nagy Miklós

Szabó Dezső: Életeim. 1–2. köt. A szerkesztés, a bevezető és a jegyzetek Nagy Péter munkája. Bp. 1965. Szépirodalmi K. 860; 617.

Szabó Dezső önéletírásának a kiadása szerencsés vállalkozás volt. E természetben gazdag, de értékben oly egyenetlen életműnek ez a legemberibb hangvételű, legolvashatóbb darabja. Jelentősége és értékei túlmutatnak önmagán, fényt vetnek arra is, hogyan és miért lett e sok, és nem kis tehetségű alkotó életműve végső soron mégiscsak szomorú torzó.

A két vaskos kötet Szabó Dezső életét kíséri végig az első világháborúig. Nyilvánvaló, nemcsak s talán nem is elsősorban életrajz vagy önéletírás ez, hanem gyermekségének és fiatalságának újraélése. Mint ilyen nem áll egyedül kora magyar és világirodalmában. De van egy konkrétan meghatározható, személyes oka is. Nagy Péter szép és alapos előszavában figyelmeztet arra, hogy: „ . . . mennyire menekül saját múltjába a jelen elől; ha a korai korszakok megírása mértéken felül elnyúlik, abban nemcsak az író öröme nyilatkozik meg saját gyermekésége felidézésében, de rettegése is, a saját élete és működése igazi problémáival való szembenézésről.” Valóban, az életrajzban nem egy alkalommal nevezi életét „homokba öntött

bor”-nak, „űszökvért kalász”-nak. Az öregező ember fájdalmas lírája összevegyül a csödbejutott „próféta” siralmaival. Eppen ez a fájdalom teszi emberivé a hangját, ez lágyítja meg korábban, más műveiben megnyilvánuló szarkasztikusan gonoszkodó kifakadásait, emberszólásait. Jóllehet, e mű sincs híjával a kajánkodó, gúnyosor megjegyzéseknek, jellemzéseknek (Pl. Kafka Margit és Ady esetében), mégis sokkal igazabb, mint más, korábbi műveiben. De ebben nemcsak a világtól és eszményektől való búcsúzás fájdalma játszik szerepet, hanem az is, hogy Szabó Dezső ezt az írását minden korábbinál inkább „önmagának” írta. Ezúttal nem lebegtek előtte „taktikai” és „stratégiai” célok, világmegváltó tervek, nem akart meggyőzni, elhittetni semmit senkivel. Jóllehet, világnézete nem változott meg itt sem, de már nem „hirdeti” tanait. Elveit nem, csak a magatartást adta fel. De ez is elég volt ahhoz, hogy történeteit se sikerítse félre kiagyalt tendenciái érdekében, hogy alakjait ne személyespolitikai bosszú indulatától fűtve fesse meg. Saját életéről lévén szó, a valóság itt dolgozhatott leginkább a kezére, az írói szándék — megszabadulva a profétizmustól — itt torzította a legkevésbé.

Természetes, a két kötetet nem forgathatjuk „hiteles dokumentum”-ként vagy „korrajz”-ként. Önkényes valóságkezelésétől teljesen megszabadulni itt sem tud. Elsősorban önmaga mitizálásában nyilvánul ez meg. A kötet terjedelmi arányaihoz képest elég keveset olvashatunk a korról, az akkori magyar világról. Sokkal inkább anekdotafűzér ez a könyv, tanulmányokkal, tanulmányszerű gondolatsorozatokkal tűzdelve. Míg ez utóbbiak javarészüben ismeretekes korábbi műveiből, addig az előbbieket a kötetek legelevenebbre sikerült lapjai. Nemcsak, s talán nem is elsősorban a történetek, hanem a történetek jellemző szereplői, közülök elsősorban tanártársai s a Nyugat írói, kikről minden gonoszkodó maliciája ellenére sok érdekeseget és jellemzőt tud mondani.

Legolvashatóbb műnek neveztük s ebben elsősorban nyelvi higgadtságának van szerepe. Elmaradnak — fenti okok miatt — a dührohamokból eredő „jelzőzaporoztatások”, erőltetett képek, annál több azonban a mérsékelt, már nem szarkasztikus, hanem megbocsátóan humoros hangú jelző-képjellemzés. (Pl. A minisztérium: Hold-uccai Szahara; Fráter Loránd dalait hallva úgy érzi, hogy „ . . . egy liter zsirtalan gerstlüt kellene literekkel leereszteni a torkán”, stb.)

Félbemaradt mű, mint Szabó Dezső egész életműve. Szó közben hagyatta vele abba Budapest ostroma. A kézirat utolsó lapját egy sáros csizma nyoma pecsételte le.

Bessenyei György